

Дарко Т. Димовски
Универзитет у Нишу
Правни факултет у Нишу
darko.dimovski@yahoo.com

САВРЕМЕНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ КАО СРЕДСТВО СПРЕЧАВАЊА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ*

Сажетак: Без обзира на то што постоји одговарајући нормативни оквир за санкционисање извршилаца кривичног дела насиља у породици, у пракси постоје бројни проблеми у погледу доказивања овог дела пред надлежним судом. Аутор је тога у раду, наводећи примере из праксе, идентификовао проблеме у доказивању насиља у породици. На крају рада аутор је, уз навођење постојећих мобилних апликација и њихових мана, представио начине за превазилажење наведених проблема употребом новостворене апликације која ће имати двоструку функцију – превенцију насиља у породици и њено олакшано доказивање.

Кључне речи: насиље у породици, доказивање, превенција, савремене технологије.

1. УВОД

Све до краја шездесетих година XX века, насиље у породици је сматрано за приватну ствар чланова породице, што је онемогућавало реакцију државе. Активизмом женског покрета, као и покрета за права жртава насиља у породици, дошло је до инкриминације насиља у породици као кривичног дела у Републици Србији током 2002. године, доношењем Закона о изменама и допунама Кривичног законика.¹

Инкриминацијом насиља у породици као кривичног дела дошло је до тога да се број пријава за кривична дела из главе XIX, под називом кривична дела против брака и породице, повећају у наредним годинама за више од

* Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 451-03-9/2021-14/200120 Министарства за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије

¹ Кривични законик, Службени гласник РС, бр. 10/2002

седам пута. Тако је 2004. године било пријављено 1.009 пунолетних лица за кривично дело насиља у породици, док је 2019. године број пријављених пунолетних лица нарастао на 7.308. Уједно, током 2004. године осуђено је свега 374 пунолетнаих лица за кривично дело насиље у породици, док је током 2019. године за исто дело осуђено 2.984 лица.²³

Као највећи проблем доказивања кривичног дела насиља у породици намеће се проблем изостанка сведочења жртве, а што је код појединих случајева насиља у породици кључни и једини доказ извршења кривичног дела. С тим у вези у наставку рада аутор ће прво представити облике кривичног дела насиља у породици, према позитивноправним решењима. Након тога аутор ће указати на основне проблеме доказивања насиља у породици, те представити начине за њихово превазилажење уз помоћ савремених технологија.

2. НОРМАТИВНИ ОКВИР НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Насиље у породици, као социолошки феномен, иманентан је свим друштвима и историјским епохама. Све док није било предмет посебне инкриминације, државни органи су на појаву насиља у породици реаговали тако што су та понашања подводили под нека друга кривична дела. Постојање физичког насиља над чланом породице подводило се под лаку и тешку телесну повреду, док се постојање психичког насиља квалификовало као кривично дело увреда, односно клевета. Немогућност да се силовање супруге у браку подведе под одредбе кривичног законодавства најбоље илуструје неадекватну заштиту на коју наилазе припаднице женског пола. Такође, на случајеве насиља у породици су се примењивале и норме о прекршајима против јавног реда и мира.⁴

Под снажним утицајем различитих невладиних организација, попут Аутономног женског центра, као и потребе пружања веће кривичноправне заштите од насиља члановима породице, законодавац у Србији је 2002. године први пут инкриминисао насиље у породици као кривично дело. Према важећем Кривичном законнику Републике Србије насиље у породици је и даље кривично дело у оквиру кривичних дела против брака и породице. Наиме,

²³ Републички завод за статистику, *Пунолетни и малолетни учиниоци кривичних дела, 2000–2004*, Београд 2005, 4. и 6.

³ Републички завод за статистику, *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2019. – Пријаве, оптужбе и осуде*, Београд 2020, 16. и 42.

⁴ Слободанка Константиновић Вилић, *Кривичноправна заштити жртва насиља у породици*, Правна клиника за заштиту права жена – Приручник за рад студенткиња/студената, Правни факултет и Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију, Ниш 2011, 173.

постоји пет облика кривичног дела насиља у породици, односно основни облик, три квалификована/тежа облика и један посебан облик (члан 194. КЗ).⁵ Законодавац се код првог облика послужио тзв. последичном радњом, која се манифестује у угрожавању спокојства, телесног интегритета и душевног стања члана породице, при чему се као начини извршења наводи примена насиља, претња да ће напасти на живот или тело, дрско или безобзирно понашање (члан 194. став 1. КЗ). С обзиром на то да одређење насиља и квалификоване претње нису спорни у кривичноправној теорији, нећемо их посебно објашњавати. Стога је потребно ближе одредити само дрско и безобзирно понашање. Тако се дрско понашање разликује од безобзирног, по схватању др Љубише Лазаревића, само по интензитету. Наиме, дрским понашањем се крше само елементарне норме културе у једном друштву, уз игнорисање, вређање и спремности за физичко обрачунавање, док се под безобзирним понашањем подразумева крајње непоштовање, при чему долази до физичког и психичког малтретирања.⁶ За извршење овог кривичног дела неопходан је умишљај, те је предвиђена је казна затвора од три месеца до три године.

Законодавац је под пасивним субјектом одредио члана породице, под којим се могу подвести: супружници, њихова деца, преци супружника у правој линији крвног сродства, ванбрачни партнери и њихова деца, усвојилац и усвојеник, хранилац и храњеник. Члановима породице сматрају се и браћа и сестре, њихови супружници и деца, бивши супружници и њихова деца и родитељи бивших супружника, ако живе у заједничком домаћинству, као и лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству (члан 112. тачка 28. КЗ). Неки аутори оправдавају овакво одређење појма члана породице, подржавајући став да се бивши супружници, њихова деца, као и родитељи бивших супружника не треба подводити под појам члана породице, ако не живе у истом домаћинству.⁷ Оваквом схватању законодавца и појединим кривичноправним теоретичарима може су упутити оправдана критика. Наиме, насиље између бивших партнера се не прекида исељењем супруге из заједничког домаћинства. Оно врло често достиже своју кулминацију у тренуцима одвојености бивших партнера, јер супруг, изгубиши свој „предмет” доминације и желећи да је врати по сваку цену, примењује психичко и физичко насиље. Иста паралела се може повући и за заједничку децу и родитеље бивших супружника.

Тежи облик кривичног дела насиља у породици постоји када је, при извршењу радње основног кривичног дела, коришћено оружје, опасно оруђе

⁵ Кривични законик, Службени гласник, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016

⁶ Љубиша Лазаревић, *Коментар Кривичног законика Републике Србије*, Савремена администрација, Београд 2006, 550.

⁷ *Ibidem*

или друго средство подобно да се тело тешко повреди или здравље тешко наруши. Последица радње извршења овог облика насиља у породици се манифестује у конкретној опасности по телесни интегритет или душевно стање пасивног субјекта, укључујући и последицу у виду наношења лаке телесне повреде. С обзиром на то да се ово дело врши употребом оружја или оруђа, наношење лаке телесне повреде се квалификује као опасна лака телесна повреда.⁸ За постојање дела неопходан је умишљај. Полазећи од веће друштвене опасности овог конкретног кривичног дела, законодавац је прописао и тежу кривичну санкцију – казна затвора од шест месеци до пет година (члан 194. став 2. КЗ).

Други тежи облик облик кривичног дела насиља у породици постоји ако је неко радњом из става 1. и става 2. члана 194. КЗ узроковао тешку телесну повреду или тешко нарушавање здравља члана породице или је дело учињено према малолетном лицу (члан 194. став 3. КЗ). За разлику од прва два облика насиља у породици, трећи облик се диференцира се и у погледу пасивног субјекта. у погледу последице. Законодавац изричито наводи у члану 112. став 10. да се под малолетним лице подразумева свако лице које није навршило 18 година старости. За овај облик предвиђена је казна затвора од две до десет година, док се као степен кривице у односу на последицу захтева да је извршилац поступао са нехатом, а у односу на пасивног субјекта са умишљајем.

Трећи тежи облик кривичног дела се отелотворује у смрти члана породице, услед дела из става 1, 2. и 3. члана 194. Кривичног законика (члан 194. став 4. КЗ), при чему је предвиђена казна затвора од пет до петнаест година, а ако је члан породице малолетно лице учинилац ће се казнити казном затвора од најмање десет година. У односу на смрт члана породице, извршилац мора да је поступао са нехатом, за разлику од убиства члана своје породице које је претходно злостављано од стране извршиоца код којег је неопходно постојање умишљаја, јер ће се, у случају да постоји умишљај у односу на смрт члана породице кога је извршилац претходно злостављао, радити о кривичном делу тешко убиство из члана 114 став 1 тачка 10 КЗ.

Посебан облик кривичног дела насиља у породици постоји услед кршења мере заштите од насиља у породици. У законодавству Републике Србије мере заштите од насиља у породици предвиђене су Породичним законом.⁹ Тако је чланом 198. став 2. Породичног закона прописано да су мере заштите: издавање налога за иселење из породичног стана или куће, без обзира на право својине односно закупа непокретности; издавање налога за усељење у породични стан или кућу, без обзира на право својине односно закупа непокретности; забрана приближавања члану породице на одређеној уда-

⁸ Слободанка Константиновић Вилић, *op. cit.*, 179.

⁹ Породични закон, Службени гласник РС, 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015

љености; забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице; забрана даљег узнемиравања члана породице. Мера заштите од насиља у породици може трајати најдуже годину дана.

С обзиром на природу овог кривичног дела потребно је да се пре него да пређемо на проблеме, који се јављају у погледу доказивања овог кривичног дела, разграничи појам жртве и оштећеног. Појам жртва подразумева особу која је, самостално или колективно, претрпела штету, укључујући физичке или менталне повреде, емоционалну патњу, економски губитак или значајно нарушавање својих основних права, услед чињења или нечињења које представља кршење неког од кривичних закона земље чланице, укључујући и оне законе којима се злоупотреба моћи прописује као кривично дело. Декларација Уједињених нација (УН) о основним принципима правде за жртве криминалитета и злоупотребе моћи из 1985. године подразумева под жртвом особу која је претрпела физичка или психичка оштећења, материјални губитак или значајно кршење основних права путем чињења или нечињења, при чему је то у супротности са домаћим кривичним законодавством.¹⁰

Са друге стране оштећени је физичко или правно лице чије је неко лично или имовинско право повређено или угрожено извршењем кривичног дела. Овај појам потиче из кривичног процесног права. Често се поистовећује са појмом жртва, односно са пасивним субјектом у кривичном материјалном праву. Ипак, у неким ситуацијама пасивни субјект кривичног дела није и не може да буде оштећени у процесном смислу јер је, услед извршеног кривичног дела, изгубио правни субјективитет. До оваквих ситуација долази уколико је дошло до убиства, тешке телесне повреде квалификоване смрћу и другим кривичним делима са смртном последицом. У том случају се као оштећени у кривичном поступку појављују најближи сродници и друга лица веома блиска пасивном субјекту кривичног дела.¹¹

3. ПРОБЛЕМИ У ДОКАЗИВАНЈУ НАСИЛЈА У ПОРОДИЦИ

Анализа облика кривичног дела насиља у породици нам показује да доказивање извршења појединих облика нужно захтева сведочење жртве. Наиме, код првог облика насиља у породици за доказивање извршења дела

¹⁰ Магнус Линдгрен, Весна Николић Ристановић, *Жртве криминалитета – међународни контекст и ситуација у Србији*, Организација за европску безбедност и сарадњу, Београд 2011, 20.

¹¹ Милан Шкулич, Драгана Лукић, *Опште особености положаја оштећеног у кривичном поступку и основни начини кривичнопроцесне заштите оштећених*, Улога и могућности јавног тужиоца у заштити жртава кривичних дела, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд 2009, 25.

неопходно је сведочење жртве или сведочење чланова породице или неких других лица која су упозната са критичним догађајем. Исти је случај и код последњег, посебног облика насиља у породици. До одустанка сведочења оштећеног, односно виктимолошким речником жртве кривичног дела, често долази услед секундарне виктимизације која се може одредити као поопштравање примарне виктимизације услед неадекватне реакције друштвене средине и/или органа кривичног гоњења.¹² Пре него што кренемо на егземплификацију насиља у породици, навешћемо да је Основно јавно тужилаштво у Нишу током 2018. године, како је то сазнато у разговору са надлежним тужиоцем, одбацило 185 кривичних пријава за кривично дело насиља у породици, услед изостанка сведочења жртве, коришћења чланова породице правом да не сведоче, непостојања медицинске документације или других околности које онемогућавају доказивање извршења овог кривичног дела. Значајно је напоменути да је у анализираним предметима Основног јавног тужилаштва у Нишу за кривично дело насиље у породици вођен скраћени поступак на основу главе XX Законика о кривичном поступку.¹³

Као први пример немогућности доказивања кривичног дела насиља у породици навешћемо случај који се догодио у Нишу (КТ бр. 2197/17 – Основно јавно тужилаштво у Нишу). Наиме, кривичном пријавом је обухваћено више догађаја који су могли да буду окарактерисани као кривично дело насиље у породици. Тако се Марко К. осмог августа 2017. године око 16:30 часова у породичној кући у Нишу обратио оштећеном Ивици К., иначе његовом оцу речима: „П... к...”, а затим му отвореном шаком задао ударац у пределу лица, услед чега је Ивица пао на под кухиње. Истовремено му је насилник задао ударац у пределу левог кука, након чега је изашао из куће и упутио претње: „Ти ли се мајци жалиш на моје понашање? Сад ћу да те закољем.” Након тога је пришао оштећеном Ивици, ухватио га обема рукама за врат и одгурнуо са столице, услед чега је Ивица поново пао на под. Марко је узео столицу и њоме ударио жртву, при чему му није задао било какве повреде. На тај начин, како је то наведено у кривичној пријави, Марко К. је извршио кривично дело насиље у породици из члана 194 став 1 КЗ. Уједно, Марко К. је био агресиван и према својој ванбрачној партнерки Јелени П., јер јој се првог јануара 2019. године обратио речима: „Идеш у Београд да се ј..., курво гњиланска, курветине се ј... у д...”. Затим је ухватио руком за врат и рекао јој: „Иди код њега да те јебе”. У извештајима Центра за социјални рад „Свети Сава” из Ниша констатовано је да су односи Марка са његовим оцем генерално добри, али да је он понекад испољавао вербалну агресију, те да се

¹² Слободанка Константиновић Вилић, Весна Николић Ристановић, Миомира Костић, *Криминологија*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш 2012, 460.

¹³ Законик о кривичном поступку, Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019 и 27/2021 – одлука УС

критичног догађаја први пут десило да Марко физички нападне свог оца. Исто тако, Центар за социјални рад у Нишу је нагласио да између Марка и његове ванбрачне партнерке постоје поремећени односи, при чему Марко услед конзумације алкохола постане агресиван према њој. Код Марка, према оцени стручњака, постоји средњи ризик од поновног вршења насиља у породици. Надлежно тужилаштво је одбацило кривичну пријаву, јер оштећена лица нису хтела да сведоче против Марка, а не постоји медицинска документација о евентуалним нанетим повредама.

Слична ситуација је била у случају од деветог септембра 2017. године. Наиме, у кривичној пријави је наведено да је осумњичени Дејан Ц. око 02:45 часова у алкохолисаном стању почео да малтретира свог оца Димитрија. Оштећени је приликом испитивања у Основном јавном тужилаштву у Нишу навео да не жели да сведочи. Имајући у виду да се осумњичени бранио ћутањем, да оштећени није хтео да сведочи, те да нема других очевидаца, као и медицинске документације, поступајући тужилац је одбацио кривичну пријаву за насиље у породици.

Још један интересантан случај догодио се 08. новембра 2017. године када је осумњичени Владимир Ђ. након краће расправе, физички напао и неколико пута ударио отвореном шаком у пределу главе своју супругу Мирјану Ђ. Том приликом јој је упутио погрдне речи: „Побићу вас, ј... вам матер” и „Зашто је ти пушташ кад сам ја рекао да не може”, а то све из разлога јер је његова супруга дозволила њиховој ћерки да иде у биоскоп (КТ бр. 108/18 – Основно јавно тужилаштво у Нишу). Полицијски службеници су, сходно члановима 16 и 17 Закона о спречавању насиља у породици,¹⁴ извршили процену ризика и утврдили да постоји ризик од могућег даљег вршења насиља у породице, те су насилнику изrekli хитне мере – привремено удаљење из стана и забрана контактирања и прилажења жртве. Како се окривљени бранио ћутањем, а жртва није хтела да сведочи, јавни тужилац у Нишу је одбацио кривичну пријаву. Са разлогом се поставља питање зашто у конкретном случају нису могли да се саслушају полицијски службеници који су изашли на лице места и одмах обавили разговор са жртвом насиља у породици. Уједно, могуће се ситуације да припадници органа унутрашњих послова затекну насилника у извршењу кривичног дела насиља у породици.

Поред тога што се као проблем доказивања насиља у породици јавља одустанак жртве да сведочи, могуће је у пракси наћи случајеве немогућности доказивања извршења овог кривичног дела чак и кад постоји медицинска документација о нанетим телесним повредама. С тим у вези навешћемо један случај из Основног јавног тужилаштва у Нишу. Наиме, у случају под бројем КТ 47/19 наведено је да се кривична пријава против осумњиченог Саше М.

¹⁴ Закон о спречавању насиља у породици, Службени гласник РС, бр. 94/2016

одбацује, јер не постоје основи сумње да је он извршио кривично дело насиља у породици. У кривичној пријави је наведено да је Саша М. након вербалне свађе са својом мајком, оштећеном Маријаном М., бацио столицу ка њој, а онда јој је задао два ударца песницом у пределу главе, при чему јој је рекао да ће је убити и запалити. Приликом саслушања пред Основним јавним тужилаштвом у Нишу осумњичени се бранио ћутањем, док се оштећења користила својим правом ослобођења од дужности сведочења (о овом праву ће посебно бити речи у наставку рада). Поступајући заменик јавног тужиоца је обавио увид у медицинску документацију у којој су констатоване повреде у виду посекотине чеоно лево изнад ока. Имајући у виду, како је то констатовано у решењу о одбацивању кривичне пријаве, да се осумњичени бранио ћутањем, да се оштећена користила својим правом ослобођења дужности сведочења, да нема других сведока критичног догађаја, те да иако постоји медицинска документација о повредама оштећене, није било могуће утврдити начин настанка истих, сматрано је да не постоје основи сумње да је пријављено лице извршило кривично дело насиља у породици из члана 194 КЗ.

Поред тога што не постоји могућност доказивања извршења насиља у породици чак и када постоји медицинска документација, јер жртва не жели да сведочи, постоје случајеви када је било евидентно да су нанете телесне повреде жртви, али да она није отишла код лекара како би добила налаз лекара о степену повреда и начину њиховог наношења. На тај начин доказивање насиља у породици је доста отежано. Наиме, у кривичној пријави од 11. јануара 2018. године (КТ бр. 354/18) је наведено да је осумњичени Бранислав Ђ., поменутог дана, око 17 часова физички напао своју супругу Бојану Ђ. и том приликом више пута јој је задао ударе у пределу главе и тела услед чега је оштећена имала видне повреде у пределу левог ока. Међутим, жртва није отишла у болницу ради узимања лекарског уверења. Надлежно тужилаштво у поступку предузимања доказних радњи позвало као сведока радницу Центра за социјални рад из Сврљига, која је навела да јој је жртва испричала да ју је кобног дана супруг поново оптужио да га вара, те ју је више пута ударао ногама и рукама. Немилом догађају је присуствовала и њена свекрва која је покушала да је одбрани од насилника. Без обзира што је насилник у току разговора са радницом Центра за социјални рад навео да је он нанео повреду на левом оку своје супруге, али је то урадио двадесетак дана пре пријављеног догађаја, није било могуће доказати извршење кривичног дела наведеног дана. Уједно, радница Центра за социјални рад је изјавила да је по изгледу модрице могуће да је она нанета пре критичног догађаја. Такође, у свом исказу пред тужилаштвом је навела да је однос између Бранислава и Бојане дисфункционалан, те да у њиховим односима постоји хронично насиље.

Законодавац је предвидео у члану 103 Законика о кривичном поступку могућност да се сведоку који је с обзиром на узраст, животну искуство, начин

живота, пол, здравствено стање, природу, начин или последице извршеног кривичног дела, односно друге околности случаја посебно осетљив, орган поступка може по службеној дужности, на захтев странака или самог сведока одредити статус посебно осетљивог сведока. Полазећи од основа за добијање статуса посебно осетљивог сведока, можемо видети да жртве насиља у породици можемо подвести под примену овог члана ЗКП. Жртве насиља у породици су у највећем броју случајева жене и деца, што услед њиховог специфичног положаја доводи до законске могућности да имају статус посебно осетљивог сведока.¹⁵

Статус посебно осетљивог сведока одређује суд по службеној дужности или на захтев странака или сведока (став 2 члана 103). У односи на уобичајен начин извођења процесних радњи, законодавац је предвидео неколико одступања код сведочења посебно осетљивог сведока. Наиме, саслушање посебно осетљивог сведока, како је то прописано у ставу 4 члана 104 ЗКП, је могуће обавити уз помоћ психолога, социјалног радника или другог стручног лица, о чему одлучује орган поступка. За разлику од уобичајеног начина испитивања сведока, испитивање посебно осетљивог сведока се може обавити употребом техничких средстава за пренос слике и звука. Испитивање се спроводи без присуства странака и других учесника у поступку у просторији у којој се сведок налази (став 2 члана 104). Посебно осетљиви сведок може се испитати и у свом стану или другој просторији, односно у овлашћеној институцији која је стручно оспособљена за испитивање посебно осетљивих лица. У том случају орган поступка може одредити примену техничких средстава за пренос слике и звука, односно мере из става (став 3 члана 104). Могуће је да у кривичном поступку постоје противуречности, када у случају да се ради о исказу сведока и окривљеног може доћи до једне специфичне ситуације. Наиме, према ставу 4 члана 104 ЗКП прописано је да посебно осетљиви сведок не може бити суочен са окривљеним, осим ако то сам окривљени захтева, а орган поступка то дозволи водећи рачуна о степену осетљивости сведока и о правима одбране. На тај начин долази до ограничавања суочавања окривљеног и посебно осетљивог сведока. У случају да постоји противуречност између исказа два сведока, не постоји било каква врста ограничења, већ се суочење спроводи на уобичајени начин – постављају се један наспрам другог, при чему им се налаже да понове своје исказе о одлучним чињеницама.¹⁶

¹⁵ Саша Атанасов, *Улога сведока у ошкривању и доказивању кривичног дела – докторска дисертација*, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Косовска Митровица 2016, 50.

¹⁶ Иван Илић, *Положај ошкривеног у кривичном поступку Републике Србије*, Мобилна правна клиника – пружање правне помоћи у условима теренског рада, Ниш 2017, 247-248.

Међитим, иако постоји законска могућност да се жртвама насиља у породици додели статус посебно осетљивог сведока, чиме би се олакшало његово доказивање, треба напоменути да се у пракси врло ретко додељује овакав статус жртвама уопште, те и жртвама насиља у породици. Разлоге недодељивања статуса посебно осетљивог сведока треба тражити у чињеници да у бројним судовима не постоји одговарајућа просторија, као ни опрема, која би омогућила коришћење ове законске могућности.¹⁷

Уједно, доказивање првог облика насиља у породици је могуће уз помоћ сведочења чланова породице учиниоца и жртве. Међутим, иако чланови породице често присуствују насиљу између појединих лица, са којима су у породичним везама, треба напоменути да се они често користе својим правом из члана 94 ЗКП – ослобођење од дужности сведочења, чиме се у случају да жртва одустане од сведочења онемогућава доказивање извршења кривичног дела насиља у породици. У поменутом члану Законика о кривичном поступку је прописано да је дужности сведочења ослобођен сродник окривљеног по крви у правој линији, у побочној линији до трећег степена закључно, као и сродник по тазбини до другог степена закључно, као и усвојеник и усвојитељ окривљеног. Уколико је насиље у породици извршено према детету, а како је лице са којим окривљени живи у браку, ванбрачној или другој трајној заједници живота је ослобођено дужности сведочења, доказивање извршења кривичног дела ће бити додатно отежано. Малолетно лице које, с обзиром на узраст и душевну развијеност, није способно да схвати значај права да је ослобођено од дужности сведочења, не може се испитати као сведок, осим ако то сам окривљени захтева. Како малолетна лица често присуствују сценама насиља у породици, то је још једна околност која отежава доказивање извршења кривичног дела насиља у породици.

Ради илустрације тога да се сродници насилника и жртве породичног насиља користе правом ослобођења од дужности сведочења навешћемо пример. Наиме, у предмету Основног јавног тужилаштва у Нишу (КТ бр. 221/18) дошло је до тога да се отац и мајка жртве насиља у породици позивају на своје право да не сведоче. Дана 22.12.2017. године Ружица Ж. је пријавила да је дошло до расправе на спрату куће између њене ћерке Иване Ж. и зета Милоша Ж. који је у видно алкохолисаном стању упућивао својој супрузи речи: „П... ти материна. Ј... ти мајку и све по списку. Мрзим те. Ти само настави са таквим понашањем. Можда те на спавању убијем или не.” Након тога је Милош оборио своју супругу, рукама је ухватио у пределу вилице и почео да је дави. До насиља је, према објашњењу осумњиченог, дошло услед тога што је његова супруга посумњала да је он вара, те је проверила његов телефон. Због тога је дошло до свађе и на крају напада од стране Милоша. Међутим,

¹⁷ Стивен Бурнсајд, *Смјернице о мерама заштите у међународном праву и праву Републике Србије*, Винпро, Београд 2018, 35.

поред тога што жртва напада није хтела да сведочи против свог супруга, правом ослобођења дужности сведочења користили су се њен отац и мајка. На тај начин нису постојали докази да је дошло до извршења кривичног дела насиља у породици чиме је одбачена кривична пријава против осумњиченог Милоша Ж. Сличну ситуацију имамо и у случају пред Основним јавним тужилаштвом у Нишу под ознаком КТ бр. 110/18. У кривичној пријави је наведено да је 08.11.2017. године Бранимир Н. под дејством алкохола психички малтретирао свој оца Миодрага. Осумњичени живи на спрату породичне куће, док његов отац Миодраг и брат Ненад живе у приземљу. Наведеног дана око 17 часова је дошло до вербалног сукоба између Миодрага и Бранимира. Том приликом Бранимир је рекао: „Ј... те уста, и тебе и њега”, мислећи и на свог брата Ненада. Затим се уносио у лице свом оцу са жељом да се са њим физички обрачуна. Бранимир је онда отишао на спрат куће, али се убрзо вратио. Како су врата у приземљу била закључана ударио је руком по њима, те је разбио стакло. Надлежни јавни тужилац је одбацио кривичну пријаву против Бранимира Н. јер његов отац се користио својим правом ослобођења од сведочења.

Поред наведених ситуација, када жртва на жели да сведочи или када се чланови породице користе својим правом ослобођења дужности сведочења или када тужилаштво сматра да чак ни постојање медицинске документације о нанесеним телесним повредама није довољно за доказивање кривичног дела насиља у породици, могуће је навести још једну ситуацију када долази до одбацивања кривичне пријаве, јер тужилац није могао да установи ко је активан, а ко пасиван субјекат одређеног кривичног догађаја. Наиме, у решењу Основног јавног тужилаштва у Нишу (КТ 1219/18) наведено је да долази до одбацивања кривичне пријаве за кривично дело насиље у породици, јер у конкретном случају постоји само активно учешће обојице окривљених. Другим речима, у конкретном случају није се могло утврдити ко је започео тучу, без обзира што је за обојицу постојала адекватна медицинска документација. Кривична пријава је била поднета против два лица – Маријана А. и Стефана А. Приликом саслушања пред Основним јавним тужилаштвом осумњичени Стефан А. изјавио је да је био позван на вечеру са својом вереницом Јеленом М. од стране свог оца Маријана А. За време вечере дошло је до вербалног сукоба између оца и сина, јер је Маријан називао свог сина Милош, по његовом очуху. Маријан је у једном тренутку пришао Јелени, која је иначе била трудна, и рекао јој, милујући је по стомаку, „мали Милош”, чиме је желео да додатно иритира свог сина. Њему је то сметало, те је скренуо пажњу свом оцу рекавши му: „Зашто то говориш? Није мој очух имао односе са мојом женом, него ја.” Отац Маријан је приликом саслушања тврдио да не зна зашто је дошло до тога да га син удари, док син Стефан тврди да не може се сигурношћу да каже ко је започео физички

обрачун. Стога је поступајући заменик јавног тужиоца одлучио да одбаци кривичну пријаву против обојице, јер није могао да утврди ко је био извршилац кривичног дела насиља у породици, а ко је био жртва.

4. УПОТРЕБА ПАМЕТНИХ ТЕЛЕФОНА У СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

У претходној глави бавили смо се проблемима доказивања насиља у породици. Навођењем одговарајућих примера илустровали смо фактичке препреке којима је изложен надлежан тужилац приликом доказивања извршења кривичног дела. Један од начина превазилажења проблема доказивања насиља у породици огледа се у коришћењу законом предвиђене могућности у погледу додељивања статуса посебно осетљивог сведока. На тај начин би се предупредиле ситуације изостанка сведочења жртава насиља у породици.

Међутим, овиме нису превазиђене све ситуације, које смо навели, у вези доказивања насиља међу члановима породице. Пре него што образложимо начин функционисања Anti-Family Violence апликације, навешћемо већ постојеће апликације као што су Aspire, Daisy, Buzz News или Positive Pathways, ради указивања на њихове мане. Наиме, апликација Aspire као главну функцију има могућност обавештавања особе, из контакт листе, коју је жртва претходно одабрала, при чему не постоје друге функције.¹⁸ Код апликације Daisy могуће је тражити само подршку од стране државних органа или невладиних организација након виктимизације. На тај начин поменути апликације нема функцију превенције насиља у породици.¹⁹ Сличну функцију као Daisy, има и апликација Buzz News, те је стога нећемо посебно образлагати.²⁰ Positive Pathways има највећи број функција у смислу слања поруке полицији, али без могућности коришћења ГПС-а од стране органа унутрашњих послова, аудио снимање, при чему се такав снимак не аплодује на сервер полиције, те слања ГПС позиције, али само претходно одабраној особи из листе контаката.²¹ Са друге стране употреба паметних сатова омогућава само праћење локације одређене особе, уз коришћење углавном за праћење кретања деце, и могућност слања порука одређеној особи. Такође, за куповину паметног сата треба издвојити неколико стотина евра.

¹⁸ Technology safety, <https://www.techsafety.org/aspire>, 01. март 2020.

¹⁹ National sexual assault, domestic family violence counselling service, <https://www.1800respect.org.au/daisy/>, 01. март 2020.

²⁰ Buzz News App Just Released For iPhone, <https://www.lisahf.org.au/buzz-news-app-just-released-for-iphone/>, 01. март 2020.

²¹ Safety and Wellbeing App, <http://positivepathways.org.au/wp-content/uploads/2016/05/Safety-and-Wellbeing-App-Information-Sheet.pdf>, 01. март 2020.

Стога предлагемо прављење Anti-Family Violence апликације за мобилне телефоне чија се суштина огледа у томе да истовремено врши превенцију даљег вршења насиља у породици и помаже јавном тужилаштву да докаже извршење овог кривичног дела. Другим речима, апликација би функционисала на начин да се дугим држањем прста преко иконе апликације на мобилном телефону аутоматски позива полиција, при чему би полиција могла преко ГПС позиције да лоцира где се налази жртва насиља у породици. Битно је напоменути да би се, након активирања апликације, локација жртве континуирано бележила уз помоћ ГПС-а.

Уједно, активирањем апликације аутоматски би се укључиле задња и предња камера на телефону и почео би да се прави аудио и видео снимак. Уколико услед техничких карактеристика телефона није могуће укључити истовремено обе камере, у зависности од положаја телефона смењивао би се рад предње и задње камере. Истовремено би се тај снимак аплодовао на неки од тзв. клауда (cloud). Аплодовањем аудио и видео снимка на интернет меморију, која је под контролом органа унутрашњих послова, предупредила би се све ситуације немогућности доказивања извршења насиља у породици у смислу накнадног брисања снимка из меморије мобилног телефона од стране насилника или жртве услед разних разлога.

Инсталирањем апликације корисник се саглашава да омогући апликацији приступ одређеним деловима хардвера у мобилном телефону као што је локација, микрофон, камера итд. Након давања тражених дозвола, корисник врши обавезну регистрацију налога, остављајући основне податке о себи (име, презиме, број телефона, адреса, е-маил) који се верификују. У случају да прикупљени садржај, услед недоступности интернет везе, није прослеђен надлежним органима, приступ истом са мобилног уређаја могућ је само од стране овлашћених лица, не и од стране жртве или вршиоца насиља. Исто тако, у случају прекида интернет везе за време када је Anti-Family Violence апликација у функцији, снимак би се аплодовао чим интернет веза буде поново успостављена.

Употреба апликације доводи до постављања два питања. Прво се односи на употребну вредност тако прибављеног снимка на суду, а друго питање се односи да ли њеним коришћењем долази до извршења неког од кривичних дела предвиђених Кривичним закоником,

У погледу садржаја прикупљеног радом апликације, битно је указати на непостојање изричите могућности, односно на изостанак одредбе у Законику о кривичном поступку Републике Србије, која омогућава употребу истог, као доказа, на суду. Ову правну празнину у нашем законодавству, а можемо рећи и нон сенсе јер би се против жртве која трпи насиље у породици, услед „неовлашћеног снимања” нападача, могао покренути кривични поступак, могуће је превазићи системским тумачењем закона, односно повезивањем

одредби ЗКП-а са одредбама других закона, уз примену начела правичности. Прва могућност која води употреби прикупљеног садржаја на суду јесу одредбе Законика о кривичном поступку које уређују да се при доказивању не могу користити незаконити докази који су, непосредно или посредно, сами по себи или према начину прибављања у супротности са Уставом, овим закоником, другим законом или општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговорима, осим у поступку који се води због прибављања таквих доказа (став 1 члан 16). У погледу питања које се огледа у томе да ли се прикупљањем садржаја нарушава приватност насилника, навешћемо одредбу Закона о заштити података о личности.²² У члану 3 овог Закона прописано је да у обраду података о личности спада и снимање, док је у члану 12 предвиђено да је обрада података без пристанка, у нашем случају у погледу снимања, дозвољена да би се остварили или заштитили животни важни интереси тог лица или другог лица, а посебно живот, здравље и физички интегритет.

Важно је указати и на Закон о јавном информисању и медијима²³ који је прописао листу разлога који ограничавају право на приватност у смислу овог закона. Иако ти разлози служе остваривању права грађана на информисање, они се могу употребити као критеријум у одлучивању да ли се одређени аудио и видео снимак могу користити у кривичном поступку. Наиме, овим законским текстом прописана су два одступања од права на приватност: 1) драговољно одступање (чл. 80 и 81) и 2) одступање због интереса јавности (члан 82). У погледу другог случаја неопходно је да на постављеној скали заштите интереса буде дата предност интересу јавности над интересом да се спречи употреба видео записа.²⁴ С тим у вези може се и напоменути да се за кривично дело насиље у породици гони по службеној дужности, што представља потврду могућности примене наведени одредби закона, јер је држава на тај начин указала на то да се извршењем кривичног дела насиља у породици не повређује само приватни интерес грађана.

Интересантно је споменути ставове појединих теоретичаре, попут професора Караса, који сматрају да се у одређеним случајевима и снимци направљени кршењем закона могу употребити уколико је такав доказ неопходан с циљем заштите неких других значајнијих интереса. Тако, на пример, хрватском праву постоји законско решења које дозвољава селективно коришћење оваквих доказа. Професор Карас истиче да грађанин, који се налази у ситуа-

²² Закон о заштити података о личности, Сл. гласник РС, бр. 97/2008, 104/2009 – др. закон, 68/2012 – одлука УС и 107/2012

²³ Закон о јавном информисању и медијима, Сл. гласник РС, бр. 83/2014, 58/2015 и 12/2016 – аутентично тумачење

²⁴ Душан Лазић, Ивана Радосављевић, *Доказни значај аматерских аудио и видео записа*, Годишњак Факултета Безбедности, Факултет безбедности, Београд 2018, 379.

цији да буде виктимизиран услед извршења неког кривичног дела, посебно тежег, не поступа противправно када тајно (потенцијалног) насилника. Другим речима, овакво поступање (потенцијалне) жртве се може упоредити са поступањем у нужној одбрани. Уједно, професор Карас сматра да поступање грађанина, који тамно снима разговор у којем сам учествује, ради касније употребе таквог снимка, не треба посматрати као кривичнопроцесну радњу једног процесног субјекта, већ евентуално као радњу кривичног дела у вези с повредом приватности. Ипак, у ток случају би била искључена противправност због битнијег интереса. Са друге стране неопходно је истаћи да овакво размишљање професора Караса треба ценити у контексту члана 10 Закона о казненом поступку у којем је предвиђено да се, иако се судске одлуке не могу темељити на незаконитим доказима, незаконитим доказом неће сматрати доказ прибављен повредом права и слобода у поступку за тешке облике казnenих дела из надлежности жупанијског суда, код којих интерес казненог прогона претеже над повредом права.²⁵

Из ставова професора Караса произилази одговор на друго питање. Наиме, анализом бића кривичних дела из члана 143 КЗ у којем је прописано кривично дело неовлашћено прислушкивање и снимање, члана 144 КЗ у којем је инкриминисано неовлашћено фотографисање, члана 145 КЗ у којем је законодавац предвидео кривично дело неовлашћено објављивање и приказивање туђег списка, портрета и снимка, као и члана 146 КЗ у којем је нормирано кривично дело неовлашћено прикупљање личних података, долазимо до закључка да евентуална употреба Anti-Family Violence Application не би представљала извршење неког од наведених кривичних дела, јер би недостајала противправност.

Посебан проблем може бити кориснички интерфејс који својим називом и изгледом након покретања не сме да открива своју праву намену. На овај начин, смањује се ризик откривања праве функције апликације од стране вршиоца насиља и евентуалних додатних последица по жртву насиља. Стога кориснички интерфејс може изгледати тако да апликација при покретању приказује листу најновијих вести, тзв. *newсfeed*, при чему су претрага и преглед вести у потпуности функционални. Други предлог у погледу изгледа корисничког интерфејса је да апликација нема класичан интерфејс.

Као проблем се може јавити и бојазан да неко не злоупотреби апликацију тако да је активира зарад пријављивања насиља у породици, а да оно није извршено. У том случају би се примењивале одредбе Кривичног законика везане за члан 334 и кривично дело лажно пријављивање. На тај начин би се предупредила евентуална злоупотреба апликације од стране несавесних

²⁵ Милица Ковачевић, *Приватно снимљени садржаји као доказ у кривичном поступку*, Правни записи, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, Београд 2019 (бр. 1), 170.

грађана. Уједно, зарад потребне разумљивости да би злоупотреба апликације резултирала кривичним гоњењем за кривично дело лажно пријављивање, приликом инсталирања апликације би се налазило обавештење о томе. Корисник апликације би морао да прочита, те кликне одговарајуће поље како би доказао да је разумео које су последице евентуалне злоупотребе апликације.

Anti-Family Violence апликација за пријаву насиља у породици биће доступна током 2022. године у продавницама апликација најпопуларних мобилних платформи Google Playstore (Android) и Apple App Store (iOS).

5. ЗАКЉУЧАК

Доказивање насиља у породици ствара одређене проблеме који се манифестују у несведочењу жртве или члана породице или непостојању медицинске документације. Услед ових проблема аутор је предложио стварање Anti-Family Violence Application. Употребом апликације створила би се могућност за благовремено позивање и реакцију полиције која би била у ситуацији да спречи даљу ескалацију насиља, јер њен долазак не би зависио од тога да ли је жртва могла да је позове. С тим у вези навешћемо пример у којем жртва насиља у породици услед трпљења психичких или физичког напада није била у могућности да позове полицију. Постојањем поменуте апликације пао би ризик њене даље виктимизације, јер долазак полиције на лице места не би зависило од њене могућности да путем фиксног или мобилног телефона обавести органе унутрашњих послова. Уједно, поред тога што би Anti-Family Violence Application помогла у спречавању даљег вршења насиља у породици, она би омогућила лакше доказивање извршења овог кривичног дела. Наиме, аплоудовањем садржаја прикупљеног активирањем апликације на тзв. клауд, доказивање кривичног дела не би зависило од спремности жртве или члана породице да сведочи. Овакав начин рада апликације, односно аутоматско аплоудовање садржаја на клауд, представља предност апликације и из разлога што жртва или насилник касније не могу да обришу снимак критичног догађаја.

Исто тако, аутор је у раду истакао евентуалне проблеме коришћења Anti-Family Violence Application са нормативног аспекта, истакавши начине превазилажења проблема у погледу евентуалне употребе апликације на суду ради доказивања извршења кривичног дела. Уједно, нагласио је да се употребом апликације не испуњавају биће ниједног кривичног дела предвиђених кривичним законодавством.

На крају треба нагласити да са коришћењем снимка насталог путем поменуте апликације треба бити нарочито опрезан, јер је могуће да је конкретно насиље у породици било ситуационог карактера, те се самим тим у

будућности неће извршавати. Инсистирањем на коришћењу снимка у конкретном случају створило би се више штете у међуљудским односима дате породице, него једноставним одбацивањем кривичне пријаве или одустанком од кривичног гоњења. Са друге стране, постоје случајеви насиља у породици које, иако су ситуациног карактера, због озбиљности последица треба кривично процесуирати. Наше мишљење је да снимак треба користити као још један адут у убеђивању жртве насиља у породици да сведочи, јер би се на тај начин смањиле штетне последице кривичног гоњења насилника. Такође, пракса коришћења Anti-Family Violence Application од стране јавног тужиоца ће показати у којим случајевима је опортуно користити снимак настао употребом овог програма.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

- Buzz News App Just Released For iPhone, <https://www.lisahf.org.au/buzz-news-app-just-released-for-iphone/>, 01. март 2020.
- Душан Лазих, Ивана Радосављевић, *Доказни значај аматерских аудио и видео записа*, Годишњак Факултета Безбедности, Факултет безбедности, Београд 2018, 379.
- Иван Илић, *Положај ошћећеној у кривичном постојуку Републике Србије*, Мобилна правна клиника – пружање правне помоћи у условима теренског рада, Ниш 2017, 247-248.
- Кривични законик, Службени гласник РС., бр. 10/2002
- Кривични законик, Службени гласник, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016
- Љубиша Лазаревић, *Коментар Кривичној законика Републике Србије*, Савремена администрација, Београд 2006, 550.
- Магнус Линдгрен, Весна Николић Ристановић, *Жртве криминалиитета – међународни контекст и ситуација у Србији*, Организација за европску безбедност и сарадњу, Београд 2011, 20.
- Милан Шкулић, Драгана Лукић, *Опште особености положеја ошћећеној у кривичном постојуку и основни начини кривичнопроцесне заштите ошћећених*, Улога и могућности јавног тужиоца у заштити жртава кривичних дела, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд 2009, 25.
- Милица Ковачевић, *Приватно снимљени садржаји као доказ у кривичном постојуку*, Правни записи, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, Београд 2019 (бр. 1), 170.
- National sexual assault, domestic family violence counselling service, <https://www.1800respect.org.au/daisy/>, 01. март 2020.
- Породични закон, Службени гласник РС, 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015 Републички завод за статистику, *Пунолетни и малолетни учиниоци кривичних дела*, 2000-2004, Београд 2005, 4. и 6.

- Републички завод за статистику, *Пунолејни учиниоци кривичних дела у Републици Србији*, 2019. – Пријаве, оптужбе и осуде, Београд 2020, 16. и 42.
- Safety and Wellbeing App, <http://positivepathways.org.au/wp-content/uploads/2016/05/Safety-and-Wellbeing-App-Information-Sheet.pdf>, 01. март 2020.
- Саша Атанасов, *Улога сведока у опткривању и доказивању кривичног дела – докторска дисертација*, Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Косовска Митровица 2016, 50.
- Слободанка Константиновић Вилић, *Кривичноправна заштити жртва насиља у породици*, Правна клиника за заштиту права жена – Приручник за рад студенткиња/студената, Правни факултет и Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију, Ниш 2011, 173.
- Слободанка Константиновић Вилић, Весна Николић Ристановић, Миомира Костић, *Криминологија*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш 2012, 460.
- Стивен Бурнсјид, *Смјернице о мерама заштити у међународном праву и праву Републике Србије*, Винпро, Београд 2018, 35.
- Techology safety, <https://www.techsafety.org/aspire>, 01. март 2020.
- Закон о јавном информисању и медијима, Сл. гласник РС, бр. 83/2014, 58/2015 и 12/2016 – аутентично тумачење
- Закон о спречавању насиља у породици, Службени гласник РС, бр. 94/2016
- Закон о заштити података о личности, Службени гласник РС, бр. 97/2008, 104/2009 – др. закон, 68/2012 – одлука УС и 107/2012
- Законик о кривичном поступку, Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019 и 27/2021 – одлука УС

Darko T. Dimovski
University of Niš
Faculty of Law Niš
darko.dimovski@yahoo.com

Modern Technology as a Tool for the Prevention of Domestic Violence

Abstract: *Regardless of the fact that there is an appropriate normative framework for sanctioning the commission of the criminal offense of domestic violence, in practice there are numerous problems for proving it before the competent court. Therefore, the author, citing examples from practice, identified problems in proving domestic violence. At the end of the paper, the author will, listing the existing mobile applications and their shortcomings, present ways to overcome these problems by using a newly created application that will have a dual function – prevention of domestic violence and its easier proof.*

Keywords: *domestic violence, proving, prevention, modern technologies.*

Датум пријема рада: 04.05.2021.

Датум достављања коначне верзије рада: 10.07.2021.

Датум прихватања рада: 12.10.2021.